

het betoog aanwezig zijn. Vooral voor de tweede groep kan het trekken van parallellen tussen de Hanze en de EU dan wel de interregionale samenwerking soms iets te geforceerd overkomen. Toch is de bundel in haar fraaie vormgeving, mede dankzij de inhoudelijke kwaliteit van de meeste bijdragen een welkome toevoeging in het debat over de Hanze.

Justyna Wubs-Mrozewicz
Universiteit Leiden

Joost C.A. Schokkenbroek, *Harpoeniers en robbenjagers. Nederlandse walvisvaart en zeehondenjacht in de 19de eeuw* (Uitgeverij Walburg Pers: Zutphen, 2008) 222 p., ill., ISBN 9.78.9057.305696.

Op 2 april 2008 verdedigde Joost Schokkenbroek, hoofd conservator bij het Nederlands Scheepvaartmuseum in Amsterdam, aan de Universiteit Leiden zijn proefschrift *Trying-out. An Anatomy of Dutch Whaling and Sealing in the Nineteenth century, 1815-1885* (Amsterdam 2008). Enkele maanden later volgde onder de titel *Harpoeniers en robbenjagers* een Nederlandstalige bewerking van deze dissertatie, die hier besproken wordt.

Veel is al gepubliceerd over de Nederlandse walvisvaart in de zeventiende en achttiende eeuw en over de ontwikkelingen in de twintigste eeuw. In schril contrast staat hiermee het aantal publicaties waarin aan de negentiende-eeuwse Nederlandse walvisvaart aandacht wordt besteed. Slechts C. de Jong wijdde in zijn *Geschiedenis van de oude Nederlandse walvisvaart* enkele hoofdstukken aan de achteruitgang en uiteindelijke teloorgang van de Nederlandse walvisvaart in de negentiende eeuw, terwijl F.J.A. Broeze in een artikel uit 1977 aantoonde hoe de Nederlanders er toen niet in slaagden deel te nemen aan de walvisvaart in de Stille Zuidzee.

Omdat het reilen en zeilen van deze bedrijfstak in de negentiende eeuw onderbelicht was, hoopte Schokkenbroek met zijn onderzoek 'onze huidige kennis over de negentiende-eeuwse Nederlandse walvisvaart en zeehondenjacht te verfijnen' (p. 13). Een uitdaging, temeer omdat in 1994 prof. dr. J.R. Bruijn in 'The Netherlands', in: John B. Hattendorf (ed.), *Ubi Sumus? The State of Naval and Maritime History* (Newport 1994) 227-243 betreffende de stand van zaken rond Nederlands maritiem onderzoek al had opgemerkt dat 'Further whaling research will probably serve only to refine the available knowledge'.

Harpoeniers en robbenjagers is grotendeels thematisch ingedeeld. Na de inleiding volgt een overzicht van de walvisvaart uit de zeventiende en achttiende eeuw. Rond 1800 lag deze eens zo bloeiende bedrijfstak door concurrentie en oorlogen vrijwel stil. In het begin van de negentiende eeuw werd er alles aan gedaan om de Nederlandse walvisvaart nieuw leven in te blazen. Dankzij het subsidiesysteem dat Koning-Koopman Willem I in 1816 bij Koninklijk Besluit instelde, werd het voor Nederlandse reders weer interessant om walvisvaarders uit te rusten. Bij vertrek kreeg ieder schip voortaan 2.000 gulden en hetzelfde bedrag bij terugkeer. Bij slechte resultaten (wanvangsten) ontving de reder nog een extra bedrag. Niet alleen in de Noordelijke IJszee maar zelfs ook korte tijd in de wateren rond Nederlands-Indië en Australië en in de Stille Zuidzee waren Nederlandse walvisvaarders actief. De belangrijkste centra waren Amsterdam en Rotterdam, Harlingen, Wormerveer en Purmerend. Opvallend

is dat Katwijk, Schiedam, de Waddeneilanden en diverse plaatsen in Zeeland in deze rij ontbreken. In de jaren 1827-1849 werden enkele expedities naar de Stille Zuidzee uitgerust. De meeste reizen gingen in de jaren 1815-1885 echter naar de dichterbij gelegen noordelijke Arctische wateren. Deze vormden de kern van Schokkenbroeks onderzoek. Veel aandacht besteedde de auteur aan de mens achter het bedrijf – reders en bemanningen –, herkomst, opleidingsniveau, het leven aan boord, prijsontwikkelingen en vangstechnieken, waarover hij interessante details verstrekt.

Het grootste deel van zijn onderzoek is gebaseerd op secundaire literatuur en in mindere mate op eigen archiefonderzoek. Ten behoeve van de leesbaarheid is het notenapparaat – op 21 voetnoten na – gesneuveld (p. 9). De grote hoeveelheid bronnen in gemeentelijke en provinciale archieven waaraan de auteur in de tekst refereert (p. 13 en 145) zijn daardoor niet te traceren, terwijl de provinciale archieven in het ‘Archievenoverzicht’ (p. 201-203) ontbreken. Slechts de Engelstalige versie kan hier uitkomst bieden.

Schokkenbroek formuleert de volgende conclusies. Harlingen was in de negentiende eeuw het centrum voor de Nederlandse Arctische walvisvaart. De overheidssteun heeft de walvisvaart geen goed gedaan. De walvisvangst in de Stille Zuidzee en in de Noordelijke IJszee was tot stilstand gekomen door het conservatisme onder de reders. Het ontbrak de Nederlandse ondernemers aan innovatief vermogen op technisch gebied. Zij bleven bijvoorbeeld krampachtig vasthouden aan zeil- in plaats van de snellere en veiligere stoomschepen. Zijn betoog en conclusies leveren eigenlijk geen nieuwe inzichten op.

Het boek leest vlot, evenals de kaderteksten. De illustraties zijn van schitterende kwaliteit. De meerwaarde van deze publicatie ligt vooral in de schat aan informatie die Schokkenbroek heeft verzameld over schepen, scheepsbouw, ondernemers, walvisvaarders en de overheidssteun aan de Nederlandse walvisvaart. De belangstelling voor de negentiende-eeuwse walvisvaart en zeehondenjacht zal dankzij de verschijning van *Harpoeniërs en robbenjagers* zeker worden gewekt. Het wachten is nu nog op een gelijknamige tentoonstelling in het nieuwe Scheepvaartmuseum.

Adri P. van Vliet

Nederlands Instituut voor Militaire Historie